

ادبیات فارسی
پایه هفتم
درس هفتم (علم زندگانی)

تهیه و تنظیم : شیرین عباباها
دبیرستان گل های خرد

مروری بر دروس گذشته :

در مصراع های زیر « نهاد » و « فعل » را مشخص کنید :

۱- گر هزاران دام باشد هر قدم

۲- از خدا جوییم توفیق ادب

۳- بی ادب محروم شد از لطف رب

پروین اعتصامی

- رخشنده اعتصامی معروف به پروین اعتصامی ، مشهورترین شاعر زن ایرانی است .
- تولد : ۲۵ اسفند ۱۲۸۵ در شهر تبریز
- وفات : ۱۵ فروردین ۱۳۲۰ در تهران
- پروین از کودکی ، زبان های فارسی ، انگلیسی و عربی را نزد پدرش آموخت و از همان کودکی تحت نظر پدرش و استادانی چون : دهخدا ، ملک الشعرای بهار ، سرودن شعر را آغاز کرد .
- او در سن سی و پنج سالگی بر اثر بیماری حصبه درگذشت و آرامگاه او در جوار حرم حضرت معصومه (ص) در شهر قم واقع است .

آثار پروین اعتصامی

تنها اثر به جامانده از پروین ،
دیوان اشعار اوست

دیوان شعر او شامل ۶۰۶ شعر در قالب
های **مثنوی** ، **قطعه** و **قصیده** است

پروین اعتصامی به سرودن سبک شعری **مناظره** ، شهرت
بسیاری دارد .
در دیوان شعر او ، بیش از هفتاد مناظره وجود دارد
مناظره ، شعری است که به صورت پرسش و پاسخ و گفت و
گو میان دو شیء یا دو انسان بیان می شود .

قالب شعر : مثنوی

محتوای شعر : انسان باید در زندگی ، برای
کسب موفقیت و رسیدن به اهداف متعالی ، با
تلاش و پشتکار ، همه رنج و سختی ها را
تحمل کند و راه و رسم زندگی کردن را
بیاموزد و تجربه کسب کند .

- ۱- کبوتر بچه ای با شوق پرواز
 - ۲- پرید از شاخکی بر شاخساری
 - ۳- نمودش بس که دور آن راه نزدیک
 - ۴- ز وحشت ، سست شد برجای ، ناگاه
 - ۵- فتاد از پای ، کرد از عجز فریاد
 - ۶- « تو را پرواز بس زود است و دشوار
 - ۷- هنوزت نیست پای برزن و بام
 - ۸- تو را توش هنر می باید اندوخت
 - ۹- ببايد هر دو پا محکم نهادن
 - ۱۰- من اینجا چون نگهبانم تو چون گنج
 - ۱۱- مرا در دام ها بسیار بستند
 - ۱۲- گه از دیوار سنگ آمد ، گه از در
سر
 - ۱۳- نگشت آسایشم یک لحظه دمساز
 - ۱۴- هجوم فتنه های آسمانی
 - ۱۵- نگرده شاخک بی بُن ، برومند
- «

به جرئت کرد روزی بال و پر باز
 گذشت از بامکی بر جوکناری
 شدش گیتی به پیش چشم ، تاریک
 ز رنج خستگی درماند در راه
 ز شاخی مادرش آواز درد داد
 ز نوکاران که خواهد کار بسیار ؟
 هنوزت نوبت خواب است و آرام
 حدیث زندگی ، می باید آموخت
 از آن پس ، فکر برپای ایستادن
 تو را آسودگی باید مرا رنج
 ز بالم کودکان پرها شکستند
 گهم سرپنجه خونین شد ، گهی
 گهی از گربه ترسیدم گه از باز
 مرا آموخت علم زندگانی
 ز تو سعی و عمل باید ، ز من پند

• ۱- کبوتر بچه ای با شوق پرواز به جرئت کرد روزی بال و پر ، باز

• شوق = اشتیاق ، علاقه جرئت = شهامت ، دلیری

• معنی بیت : روزی یک جوجه کبوتر که به پرواز علاقه داشت ، با شهامت ، بال و پرش را باز کرد و آماده پرواز شد .

• آرایه های ادبی :

• مراعات نظیر : بال ، پر ، پرواز ، کبوتر

• کنایه : « بال و پر باز کردن » کنایه از « آماده شدن برای پرواز »

قافیه ها : پرواز ، باز ردیف : -

• کلمات هم خانواده : شوق ، اشتیاق ، مشتاق

• تعداد جمله ها : یک جمله

• ۲ - پرید از شاخکی بر شاخساری گذشت از بامکی بر جوکناری

• شاخک = شاخه کوچک (پسوند « -ک » ، نشانه تصغیر یعنی کوچکی است)

• بامک = بام کوچک جوکنار = کنار جویبار شاخسار = شاخه درخت

• معنی بیت : جوجه کبوتر از شاخه کوچکی بر شاخه دیگری پرید و از بام کوچکی به کنار جویباری پرواز کرد .

• آرایه های ادبی : مراعات نظیر : شاخک ، شاخسار ، جوکنار

• قافیه ها : شاخساری ، جوکناری ردیف : -

• تعداد جمله ها : ۲ جمله

• فعل ها : پرید ، گذشت

- ۳- نمودش بس که دور آن راه نزدیک شدش گیتی به پیش چشم ، تاریک

معنی واژه : گیتی = جهان

- معنی بیت : آن راه نزدیک ، آن قدر به نظرش طولانی و دور آمد که دنیا پیش چشم او تاریک شد . (خسته و ناتوان شد)

- آرایه های ادبی : تضاد : دور ، نزدیک
- گیتی پیش چشمش تاریک شد : کنایه از این که خسته و ناتوان شد

- قافیه ها : نزدیک ، تاریک ردیف : -
- تعداد جمله ها : ۲ جمله

• ۴- ز وحشت ، سست شد بر جای ، ناگاه ز رنج خستگی ، درماند در راه

• سست = ضعیف و بی حال درماند = درمانده و ناتوان شد

• معنی بیت : ناگهان به خاطر ترس و وحشت ، ضعیف و بی حال بر جای خود ایستاد و از شدت رنج و خستگی نتوانست به راه خود ادامه دهد .

• قافیه ها : ناگاه ، راه ردیف : -

• کلمات هم خانواده : وحشت ، وحشی ، وحوش ، وحشتناک

• تعداد جمله ها : ۲ جمله

- ۵- فتاد از پای ، کرد از عجز ، فریاد
- ۶- « تو را پرواز بس زود است و دشوار
- ز شاخی مادرش آواز درداد ،
- ز نوکاران که خواهد کار بسیار ؟ »

- عجز = ناتوانی بس = بسیار نوکاران = افراد بی تجربه و تازه کار
- « را » در بیت ششم ، به معنی حرف اضافه « به » است

معنی بیتها : جوجه کبوتر درمانده شد و از عجز و ناتوانی فریاد کشید ، ناگهان مادرش با صدای بلند گفت : « پرواز کردن برای تو بسیار زود و سخت است و هیچ کس از افراد بی تجربه ، انتظار کارهای بزرگ ندارد »

این دو بیت « موقوف المعانی » هستند . یعنی معنای آن ها به هم وابسته است
مصرع « ز نوکاران که خواهد کار بسیار » ، پرسش انکاری است .

- آرایه های ادبی : فتاد از پای (از پای افتادن) : کنایه از ناتوان شدن

- قافیه ها : (فریاد ، درداد) (دشوار ، بسیار) ردیف : -
- کلمات هم خانواده : عجز ، عاجز ، معجزه ، اعجاز
- تعداد جمله های بیت ۵ : سه جمله بیت ۶ : دو جمله

• ۷- هنوزت نیست پای برزن و بام هنوزت نوبت خواب است و آرام

• برزن = کوچه و محله

• نوبت = زمان

• معنی بیت : تو الآن توانایی رفتن به کوچه و پریدن بر روی بام را نداری و حالا وقتِ استراحت کردن توست .

• آرایه های ادبی : مراعات نظیر : (برزن ، بام) (خواب ، آرام)

• پانویس (پانویس) کنایه از : « توانایی نداشتن »

• قافیه ها : بام ، آرام ردیف : -

• کلمات هم خانواده : آرام ، آرامش ، آرمیدن

• تعداد جمله ها : ۲ جمله

علم زندگانی

- ۸- تو را توشِ هنر می باید اندوخت حدیثِ زندگی می باید آموخت
- توش (مخفّفِ توشه) = آذوقه ، اندوخته حدیث = سخن ، داستان
- معنی بیت : تو الآن باید تجربه کسب کنی و راه و رسم زندگی کردن را بیاموزی
- آرایهٔ ادبی :
- تشبیه : توشِ هنر (اضافهٔ تشبیهی) : مشبه : هنر مشبهٌ به : توش
- قافیه ها : اندوخت ، آموخت ردیف : -
- کلمات هم خانواده : حدیث ، محدّث ، احادیث ، حادث
- تعداد جمله ها : ۲ جمله

۹- بیايد هر دو پا محكم نهادن
از آن پس ، فكر بر پای ايستادن

- معنی بیت : تو بايد اول بتوانی هر دو پايت را محكم بر روی زمین بگذاري و بعد از آن ، به فكر ايستادن باشی .

- آرایه های ادبی : مراعات نظير : پا ، ايستادن

- قافیه ها : نهادن ، ايستادن ردیف : -

- تعداد جمله ها : ۲ جمله

۱۰- من این جا چون نگهبانم ، تو چون گنج تو را آسودگی باید ، مرا رنج

گنج = چیز باارزش باید = لازم است

• معنی بیت : در این جهان ، تو مانند گنج با ارزشی هستی و من مانند نگهبانی ، مراقب تو می باشم . برای تو آسایش و استراحت لازم است و من باید رنج محافظت از تو را تحمل کنم .

• آرایه های ادبی : تشبیه : (مشبه : من / مشبه به : نگهبان) (مشبه : تو / مشبه به : گنج)

• جناس : گنج ، رنج تضاد : آسودگی ، رنج

کلمات هم خانواده : آسودگی ، آسایش ، آسوده

• قافیه ها : گنج ، رنج ردیف : -

• تعداد جمله ها : ۴ جمله

۱۱- مرا در دام ها بسیار بستند

ز بالم ، کودکان ، پرها شکستند

- معنی بیت : من در دام های بسیاری گرفتار شدم و کودکان ، بال و پر مرا شکستند

- آرایه های ادبی : مراعات نظیر : بال ، پر

- قافیه ها : بستند ، شکستند

ردیف : -

- تعداد جمله ها : ۲ جمله

۱۲- گه از دیوار سنگ آمد ، گه از در گهم سرپنجه خونین شد ، گهی سر

• گه : مخففِ « گاه » = زمان

• معنی بیت : گاهی از بالای دیوار و گاهی از در خانه به سوی من سنگ پرتاب می کردند و گاهی سر و گاهی پنجه های مرا زخمی می کردند .

• آرایه های ادبی : مراعات نظیر : (در ، دیوار) (سرپنجه ، سر)

• جناس : در ، سر

• قافیه ها : در ، سر ردیف : -

• تعداد جمله ها : ۴ جمله

۱۳- نگشت آسایشم یک لحظه دمساز گهی از گربه ترسیدم گه از باز

دمساز = موافق ، همدم ، سازگار باز = پرندۀ شکاری

معنی بیت : من حتّی یک لحظه هم در زندگی آسایش نداشتم زیرا گاهی گربه و گاهی باز به من حمله می کردند و باعث ترس و وحشتم می گشتند .

آرایه های ادبی : مراعات نظیر : گربه ، باز
قافیه ها : دمساز ، باز
ردیف : -

کلمات هم خانواده : آسایش ، آسودگی ، آسوده

تعداد جمله ها : ۳ جمله

۱۴ - هجوم فتنه های آسمانی مرا آموخت علم زندگانی

• فتنه = آشوب ، (در این درس : بلا و رنج)

• هجوم = حمله

• معنی بیت : بلاها و مشکلات روزگار ، علم زندگی کردن را به من یاد داد

• « را » در « مرا » به معنی حرف اضافه « به » به کاررفته است .

• قافیه ها : آسمانی ، زندگانی ردیف : -

• تعداد جمله ها : ۱ جمله

۱۵- نگردد شاخک بی بُن ، برومند ز تو سعی و عمل باید ، زمن پند

• بُن = ریشه ، پایه و اساس • برومند = پُربار ، پُر ثمر

• معنی بیت : شاخه کوچکی که بدون ریشه باشد ، رشد نمی کند و قوی نمی شود ؛ بنابراین تو باید سعی و تلاش کنی و من هم باید به تو پند بدهم و تو را راهنمایی کنم .

• آرایه های ادبی : مراعات نظیر : شاخک ، بُن

• قافیه ها : برومند ، پند • ردیف : -

• کلمات هم خانواده : عمل ، عامل ، اعمال

• تعداد جمله ها : ۳ جمله

درس هفتم :
علم زندگانی
دانش زبانی (متّم)

ادبیات فارسی
پایه هفتم

تهیه و تنظیم :
شیرین عبابافها
دبیرستان گل های خرد

متمّم

متمّم ، کلمه ای است که برای کامل شدن معنای جمله می آید .

نشانه متمّم ، حرف اضافه است

متمّم ، پس از حرف اضافه قرار می گیرد .

حروف اضافه

حروف اضافه ساده : از به ، در ، با ، بر ،
برای ، بدون ، بهر ، همجو ، مثل ، مانند ، ...

مثال : برزگری پند به
فرزند داد .

حروف اضافه مرکب : از بهر ، به علاوه
، به غیر ، به اضافه ، به وسیله ، به
سوی ، به خاطر ، از قبیل ، از برای ،
در برابر ، درباره ، با وجود ، ...

مثال

پريد از شاخكي بر شاخساري

از : حرف اضافه	شاخكي : متمم
بر : حرف اضافه	شاخساري : متمم

برادرم توپ را به احسان داد

برادرم : نهاد	توپ : مفعول	را : نشانه مفعول
به : حرف اضافه	احسان : متمم	داد : فعل

معلم درس را به دانش آموز آموخت

معلم : نهاد	درس : مفعول	را : نشانه مفعول
به : حرف اضافه	دانش آموز : متمم	آموخت : فعل

نکته مهم

اگر حرف « را » به معنی « از ، به ، برای ، در » به کار برود ، نشانهٔ مفعول نیست بلکه حرف اضافه محسوب می شود .

مثال

او را پرسیدند : چگونه موفق شدی ؟
یعنی : « از او پرسیدند : چگونه موفق شدی ؟ »
در این جمله ، حرف « را » به معنی « از » به کار رفته است و حرف اضافه محسوب می شود

نکته مهم

هرگاه کلمات « چو ، چون » در جمله ای به معنای « وقتی که ، زمانی که ، اگر » به کار بروند ، حرف اضافه محسوب نمی شوند .

کلمات « چو ، چون » به شرطی حرف اضافه هستند که به معنای « مثل ، مانند » به کار بروند .

مثال

چو شد روز ، رستم بپوشید گبر (گبر = لباس جنگی)

در این مصراع ، کلمه « چو » به معنی « وقتی که » به کار رفته است . پس حرف اضافه محسوب نمی شود .

چون مه و خورشید ، جوانمرد باش

در این مصراع ، کلمه « چون » به معنای « مثل ، مانند » به کار رفته است . پس حرف اضافه محسوب می شود .

بازگردانی (تبدیل شعر به نثر)

در زبان فارسی ، ترتیب قرار گرفتن اجزای جمله ، این گونه است که : نهاد همیشه در اول جمله و فعل در پایان جمله قرار می گیرد .

بقیه اجرای جمله مانند مفعول ، متمم و مسند در بین نهاد و فعل قرار می گیرند

گاهی در شعر برای ایجاد زیبایی و تأثیرگذاری و یا حفظ وزن و آهنگ شعر ، جای اجزای سخن تغییر می کند

بازگردانی یعنی پیام و محتوای شعرها و متون قدیمی را به زبانی ساده و قابل فهم بیان کنیم

در بازگردانی ، باید ابتدا اجزای جابه جاشده جمله را مرتب کنیم .

مثال :

ز وحشت سست شد برجای ، ناگاه / ز رنج خستگی ، درماند در راه
بازگردانی : ناگاه از وحشت بر جای بی حال شد و از رنج خستگی در راه ماند

مثال :

دیده ای نیست نبیند رخ زیبای تو را / نیست گوشه که همی نشنود آوای تو را

بازگردانی : دیده ای وجود ندارد که رخ زیبای تو را نبیند و گوشه وجود ندارد که آوای تو را نشنود

تمرین

دانش آموزان عزیز ، به سؤالات زیر پاسخ دهید .

الف- در ابیات و عبارات زیر ، نهاد ، مفعول و متمم را مشخص کنید .

۱- کژال ، قنداقه او را به سینه فشرد .

۲- کژال ، خودش را به طرف روناک کشید .

۳- با نگاه های کنجکاوانه ، به درس بزرگ طبیعت می نگریستم .

۴- نفس داغ و تلخ گرگ ، راه نفس را بر آزاد بسته بود .

۵- مثل یک شاخه گل جوانه بزن

۶- دانش آموزان یک مدرسه دخترانه برای رزمندگان نامه می نویسند .

ب- ارکان جمله را در ابیات و مصراع های زیر مرتب کنید .

۱- گر هزاران دام باشد هر قدم

چون تو با مایی ، نباشد هیچ غم

۲- قطره دانش که بخشیدی ز پیش

متصل گردان به دریا های خویش

۳- زندگی بر تو می زند لبخند

هست وقت شکفتنت امروز

در ابیات و عبارات زیر ، نهاد ، مفعول و متمم را مشخص کنید .

۱- کژال ، قنداقه او را به سینه فشرد .

۲- کژال ، خودش را به طرف روناک کشید .

۳- با نگاه های کنجکاوانه ، به درس بزرگ طبیعت می نگریستم .

۴- نفس داغ و تلخ گرگ ، راه نفس را بر آزاد بسته بود .

۵- مثل یک شاخه گل جوانه بزن

۶- دانش آموزان یک مدرسه دخترانه برای رزمندگان نامه می نویسند .